

AZ ÁLLAMI TANÍTÓ- ÉS TANÍTÓNÓ-KÉPZŐ INTÉZETEK.

— Az orsz. közoktatási tanács jelentései. —

Az orsz. közoktatási tanács javaslatára a vallás- és közoktatásügyi minister 1891. évi 24325. sz. a. kelt rendeletével az állami tanító- és tanítónó-képezdek igazgatóit évi zárjelentések szerkesztésére hívta fel. Az 1890/1-ik tanévről beadott jelentések alapján Szuppán Vilmos előadó az állami tanító- és tanítónó-képezdeknek minden körülményeire kiterjeszkedő beható jelentéseket szerkesztett, melyeket a tanács f. é. október hó 11-én tartott ülésében csekély módosításokkal elfogadott és a vallás- és közoktatásügyi ministerhez felterjesztett. Fel vagyunk hatalmazva ezen jelentéseknek közérdekű részeit, a mennyiben szükségesnek mutatkozott a nevek mellőzésével, az alábbiakban közzé tenni.

I. A tanító-képzők.

Nagyméltóságú minister úr!

Első ízben voltak az orsz. közoktatási tanács előtt az állami tanító-képezdek igazgatóinak zárjelentései. Nagyméltóságod 1891. évi 24325. sz. a. kelt körröndeletének megjelenése előtt ily jelentések csak elvétve érkeztek be; azok is különféle szempontok szerint voltak szerkesztve és nem voltak alkalmasak arra, hogy képet alkossunk belőlük az állami tanítóképezdek állapotáról. Az idézett rendelettel kiadott utasítás következtében azonban az 1890/1-ik iskolai évről oly jelentések adtak be, melyekből az összes felmerülő kérdésekre elég hű és megbízható felvilágosítást meríthetünk és ezen intézetek összesége felől áttekintést szerezhetünk. Az egyes intézetek jelentéseiről egyenként már külön felterjesztést tett a tanács; most még számot kell adnunk az összeségről és az erre vonatkozólag a jelentésekből meríthető tanulságokról és következtetésekről.

I. Az intézetek állapota. Az egyes intézetekben alkalmazott **rendes és segédtanárok számát** illetőleg meg lehet állapítani, hogy az a tanítóképezdei oktatás és nevelés érdekében támasztható követelményekhez képest általában csekély. Néhány állami tanítóképezdet kivéve a legtöbb intézetben az igazgató és az úgynevezett műszaki tantárgyak (ének-zene, rajz, torna, ipar) tanítóin kívül csak két rendes és egy segédtanár van alkalmazva. Ennek a körülménynek kell tulajdonítani a jelentésekből konstatálható különféle hiányokat, nevezetesen a következőket:

a) A tantárgyfelosztás igen gyakran nem felel meg a tanárok szakai képesítésének. Miután az igazgató a pædagogiai tantárgyak tanítása által teljesen le van foglalva, a műszaki tantárgyakon kívül az összes többi tantárgy három ember között oszlik meg, úgy hogy még abban az esetben is, ha az egyik tanár tisztán nyelvi és történettudományi, a második tisztán mennyiségtan-természettudományi tantárgyakat tanítana, a harmadikra a tantárgyaknak oly vegyüléke jut, melynek csak egyik részére lehet szakszerűleg képesítve. A tantárgyak helyes felosztása csak azzal lesz biztosítható, ha az elméleti tantárgyak tanítására az igazgatón kívül négy tanár állana rendelkezésre.

b) A tanárok csekély száma miatt egyre-egyre igen sok óra jut (hetenként 19—21); e miatt a növendékek gyakorlati kiképzetésével nem foglalkoznak; tanítási gyakorlatokon és az ezek fölött tartott bírálatokon még akkor sincsenek jelen, mikor a saját tantárgyaik köréből van véve a tanítás témája. Pedig a tanítóképezdei növendék elméleti és gyakorlati kiképztetése között a kellő összhang csak akkor van meg, ha minden tantárgy tanára a tanítási gyakorlatokban és a gyakorlóiskolai munkában, ha nem is közvetlenül, de legalább gyakori jelenlétével és hozzászólással részt vesz. Az egyik állami tanítóképezde igazgatója a jelentésében igen helyesen kívánja, hogy az illető szaktanárok is jelen legyenek a növendékek tanítási gyakorlatán, mikor az ő tantárgyukból történik a félórás tanítás.

c) A tanárok csekély számának tulajdonítandó, hogy egyik-másik tanár akadályoztatása esetén az illető osztályt a gyakorló-iskolába küldik: a gyakorló-iskolai tanító tanításának megfigyelése végett (egyik állami tanítóképezde igazgatója ezt az eljárást «rendkívüli hoszpítálás»-nak nevezi), vagy a kertbe kertészeti munkákkal való foglalkozásra. A helyettesítésnek mindkét módja kifogás alá esik, de miután négy osztályra az igazgatóval együtt csak négy ember van, igen természetes, hogy akkor, mikor a négy ember közül az egyik beteg, ennek helyettesítése igen meg van nehezítve.

d) Végre még azt is ki kell emelni, hogy a tanítóképezdek igazgatói, kivált az internátussal egybekapcsolt intézetekben, fölötte meg vannak terhelve s nagyon kívánatos, hogy a tanítási teendők egy részétől megszabadíttassanak. Jelentésében ugyan egyik igazgató sem panaszkodik túlterheltsége miatt; de elég lesz reámutatni arra, hogy a budapestit kivéve mindenik heti 14—15 órában tanítással van elfoglalva; e mellett köteles az igazgatással járó teendőket ellátni, melyek a tanítóképezdekben a növendékek segélyezése, azok nevelésére való fokozott felügyelet, az igazgató-tanácsi intézmény, a gyakorló-iskolai oktatásnak helyes mederben megtartása miatt jóval nagyobbak, mint más tanítóintézetekben. Internátussal egybekötött intézetekben ezek a teendők még

fokozódnak, úgy hogy attól kell tartani, hogy az igazgatók a teendők halmozása miatt nem jutnak hozzá főkötelességöknek, az intézet szellemi vezetése körüli kötelességök beható és erélyes teljesítéséhez. A jelentések egy nagy részében arról például, hogy az igazgató a tanárok leczkéit látogatta volna, vagy hogy a gyakorló-iskola vezetésére minő befolyást gyakorolt, nincsen említés téve.

Mindez arra mutat, hogy a tanárok száma az áll. tanítóképezdékben nem elég. A legtöbb képezdében a tanári létszám még mindig az, melyet az 1868. évi 38. t.-cz. a háromosztályú tanítóképezdére nézve állapított meg, holott azóta az évfolyamok és az ellátandó órák száma is szaporodott.

A tanári létszám szaporítása legczélszerűbben akként lenne eszközlendő, hogy a csupán tornára, vagy csupán rajzra szervezett állások megszüntetése mellett oly tanárok alkalmaztatnának, a kik a rajz, ill. torna mellett még elméleti tantárgyak tanítására is képesítve vannak, tehát teljes óraszámmal elfoglalhatók. Ezen intézkedéssel egyúttal a torna- és rajztanári állásoknak jelenleg elégtelen javadalmazása is emeltetnék.

Az állami tanítóképezdéknél alkalmazott tanárok *képesítésének minőségéről* a jelentésekben csak hiányos adatokat találunk. Még tetemes azon tanérok száma, a kik a képezdek felállítására idején alkalmaztatván, formaszertinti tanári vagy tanítói oklevéllel nem bírnak. E miatt a tanári testületek szaki aránya felől nem lehet megbízható ítéletet mondani. Csupán az a tény emelhető ki, hogy az újabb időben alkalmazott tanárokról több igazgató nagy elismeréssel nyilatkozik. Ha a képezdei tanulók létszámát vizsgáljuk, azt találjuk, hogy az állami tanítóképzők nagy része néptelen. Legnépesebb a modori 94, az aradi 89, a sárospataki 79, a félegyházai 74, a znióváraljai 70 növendékkal. A többiekben a létszám 50—60 körül van. Máramaros-Szigeten a tanév végén csak 44 növendék volt. Egyes osztályok feltűnően néptelenek. Péld. Félegyházán a II. osztályban 11, Iglón a II-ban 11, a IV-ben 12 növendék volt.

Bizonyára úgy a tanítás, mint a nevelés szempontjából igen üdvös, ha az osztályok nincsenek túltömve. Különösen tanítóképezdében nem is kívánatos, hogy egy-egy osztályban átlagosan 25-nél több növendék legyen. Ámde az állami tanítóképezdékben a tanulók létszáma a legtöbb esetben jóval kevesebb és néha oly csekély, hogy csaknem fényűzésnek kell mondani az illető intézetnek fentartását.

A tanulók csekély létszáma főleg annak tulajdonítandó, hogy a segélyezésre rendelkezésre álló összegek elégtelenek. Némely képezdében a felvett tanulók tetemes része csakhamar elhagyja az intézetet, mert kevés vagy semmi segélyt nem nyervén, nem képes magát fenntartani. Péld. a . . . i képezdében 66 növendék közül 12 maradt ki.

A mi a növendékek előképzettségét illeti, elismeréssel kell felemlíteni, hogy az áll. tanítóképezdéekben e tekintetben alig marad kívánnivaló. Az I. osztályba felvett növendékek legnagyobb része végzett legalább négy közép- vagy polgári-iskolai osztályt vagy felső népiskolát és aránylag csak kevesen vették fel felvételi vizsgálat alapján, de ezek is (egy eset kivételével) legalább két középiskolai osztályt végeztek. Péld. Máramaros-Szigeten 21 közül négy, Székely-Keresztúrt 20 közül négy, Baján 27 közül kettő, Aradon 25 közül öt, Félégyházán 26 közül három, Modoron 27 közül nyolcz tanuló vétetett fel felvételi vizsgálat alapján. Egyes intézetekben (Budapest, Kolozsvár, Igló, Csáktornya, Déva) egyáltalán nem vettek fel növendéket felvételi vizsgálat alapján.

A felvett növendékeket illetőleg egyes igazgatók a jelentésekben igen figyelemre méltó dolgokat mondanak. A kolozsvári képezde igazgatója azt, hogy a felső népiskola III. osztályát végzett növendékeket nem kötelezik felvételi vizsgálatra, a következőképpen indokolja:

a) A képezdében minden tantárgy elől kezdetik.

b) A gymnasiumból, nagyon kevés kivétellel, csakis a gyengébb tanulók lépnek a néptanítói pályára, míg a felső népiskolákból az igazgatóság a legjobbakat szokta ajánlani a tanítóképezdébe.

c) A felső népiskolák tantárgyai inkább megfelelnek a néptanítói pálya szükségleteinek, mint a gymnasiumokéi, a hol a tanító nagy része a latin nyelvre van lefoglalva.

d) A gymnasium vagy polgári iskola I. osztályába négy elemi osztály végzetével lépnek a tanulók, és így nyolcz évi iskoláztatás után jönnek a képezdébe; a felső népiskola három éves tanfolyamát végzett növendékek azonban a hat elemi osztályból vétetvén fel, összesen kilencz évig iskoláztattak, mielőtt a képezdébe felvételért folyamodtak.

e) Az eddigi tapasztalatok szerint a tehetségesebb és szorgalmasabb növendékek akár a gymnasiumból, akár a reál- vagy polgári iskolából, akár a felső népiskolából jöttek, egyenlő sikerrel tudnak haladni, kivéve a német nyelvtant, mely a felső népiskolának nem tárgya; azonban a másféle tanintézetből jöttek sem hoznak sokkal többet, mint hogy megtanultak olvasni.»

A máramaros-szigeti tanítóképezde igazgatója jelenti, hogy «a képezdébe jövők általában kevés előképzettséget hoznak magukkal vagy legalább is nem olyat, a minőt várni lehet a közép- vagy polgári iskola IV. osztályát kielégítően végzett ifjaktól. Inkább a könyv nélküli, a betanulásra, mint a megértésre fektetnek nagyobb súlyt. Azért a képezdébe lépő tanulót előbb a helyes és értelmes tanulásra, a megfigyelésre kell szoktatnunk, hogy őt a továbbhaladásra képessé tegyük.»

A dévai áll. tanítóképezde igazgatója azt mondja, hogy az I. osztályba lépő (közép- vagy polgári iskola IV. osztályát végzett) növen-

dékek a magyar nyelvtanban és helyesírásban felette gyarló előkészültséget mutatnak.

Az iglói állami tanítóképezde igazgatója ezeket jelenti: «A mi tanulóink nagyon gyenge számtani és nyelvtani előismeretekkel jönnek a képezde I. évfolyamába. Ha a középtanodákból a képezdébe folyamodó tanulók tanulmányait s elért tanjegyeit statistikailag kimutatnám, szomoruan tűnnék ki, hogy a leggyarlóbb érdemjegyek legnagyobb száma a magyar nyelvre és a számtanra esik. E helyütt kiemelendőnek tartom még azt is, hogy tanulóink úgy kaligrafikus, valamint orthografiai gyarló írása is egyikét képezi azon nehézségeknek, melyekkel az alsóbb évfolyamokban sokáig kell megküzdeni.»

Az aradi képezde igazgatója megjegyzi, hogy a számtant közép- és polgári iskoláink legnagyobb részében ma is gépiesen tanítják s hogy a fejszámolásra kevés súlyt fektetnek.

A félegyházi tanítóképezde igazgatója a művészeti tárgyakban tapasztalt kevesebb előmenetelt illetőleg megjegyzi, hogy «évről-évre szomorúan tapasztaljuk, hogy az intézetbe lépő tanulók a szép- és helyesírásban nagyon gyengék, sőt némelyiknek az írása már annyira meg van romolva, hogy a bajon már alig lehet segíteni. Annak pedig, hogy a növendékek a zene- és énektanban nehezen tudnak haladni, leginkább abban rejlik az oka, mert csaknem mindnyájan majdnem minden zenei és ének-alapismeret nélkül lépnek be az intézetbe.»

A csurgói tanítóképezde igazgatója azt mondja, hogy ha a tanítás eredménye némi kívánni valót hagy, az azon kedvezőtlen körülménynek tudandó be, hogy a növendékek előképzettsége nagyon különböző.

Ezek az idézetek megerősítik az orsz. közoktatási tanács által egyik múlt évi jelentésében foglalt azon állítást, hogy a középiskolák egyáltalában nem szolgáltatják a tanítóképezdei ifjúság javát.

Kor tekintetében az állami tanítóképezdek növendégeinél inkább túlkorosság, mint korhiány található. Péld. Sárospatakon az I. osztály 30 növendéke között csupán 14 volt a szabályszerű korban, ellenben volt öt 17, kettő 18 éves. Félegyházán ugyanazon osztályban 26 növendék között volt tizenkettő 17, kettő 18, egy 20 éves. A bajai állami tanítóképezde igazgatója megjegyzi, hogy rendszeren iskolázott ifju nem lehet még 15 éves, midőn a középiskola négy osztályát végzi; ezért a törvény módosítását tartja szükségesnek.

Vallás tekintetében a növendékek igen tarka képet mutatnak. Csaknem minden állami tanítóképezdében 4—5 felekezet növendékei található, néha felette csekély számban. Péld. Léván 70 növendék között két ág. hitv. és egy izr., Csurgón 58 között egy ág. hitv., Keresztúrt két ág. hitv., Iglón két ref., Aradon egy ág. hitv., két izr. és négy helv. hitvallású. Nemcsak nevelési, hanem pénzügyi szempontból is

kivánatos volna az egyes állami tanítóképezdékre felvehető növendékek felekezetét azon vidékek szerint korlátozni, a melyek számára az illető intézet tanítókat nevel.

Illetőség tekintetében szintén azt tapasztaljuk, hogy csak kevés állami tanítóképezde veszi a növendékeit nagy tömegükben arról a vidékről, a melyet geográfiai helyzeténél fogva hivatva van szolgálni. Például a budapesti áll. tanítóképezdében 60 növendék között csak 15 volt budapesti; Félegyházán 75 között volt 35 pestmegyei, 19 csongrádi, 4—4 békés- és szolnokmegyei; Sárospatakon 79 között hat helybeli, 21 zemplénmegyei; Znióváralján 70 között 21 turóc-, nyolcz zólyom-, két hont- és három árvamegyei mellett volt három csongrádi, egy krassószórényi, egy temesi, egy torontáli. Csak a csáktornyai képezdében mondható a növendékek illetősége teljesen megfelelőnek, a mennyiben 62 növendék között volt 38 zala- és 16 vasmegyei s ezek között a Muraköz és a vend vidék 15 növendékkal volt képviselve.

Úgy vallás- mint illetőség tekintetében a képezdek ifjusága egyöntetűbb képet nyújtana, ha mindenik számára ki volna jelölve ama kör, a melyből a növendékeit első sorban fel kellene hogy vegye. Ekkor szorosabban is alkalmazkodhatnék mindenik képezde ama vidék szükségleteihez és viszonyaihoz, a melynek számára tanítókat nevel.

A nemzetiségi vidékeken levő képezdeknél természetesen gondoskodni kellene arról, hogy a növendékek között a magyar elem is elegendő számmal legyen képviselve. Mindazonáltal azonban a nem magyar ajkúakat ezekben a képezdékre jóval nagyobb számmal kellene felvenni, mint jelenleg történik; azonfelül ezek az ifjak felekezetök kántori teendőiben is oktathatók, hogy az illető hitfelekezetek iskoláiban az állami tanítóképezdekből kikerült ifjak mentől nagyobb számmal alkalmaztatásnak. Jelenleg az áll. tanító-képezdében az utóbb említett célokra nem fordítanak elég gondot. A jelentések szerint péld. M.-Szigeten csak négy román, Baján csak öt szerb, Aradon nyolcz román és egy szerb ifju tanult. Csak a csáktornyai képezde felelt meg teljesen rendeltetésének.

A *segélyezést* illetőleg el kell ismerni, hogy az állam erre a célra tekintélyes összegeket áldoz. Mindazonáltal ezek az összegek, mint fentebb említettem, nem elegendők arra, hogy az ifjakat elegendő nagy számmal a tanítói pályára édesgessék. A hol a segély-összegek pénzben adatnak ki a növendékeknek, ott a tanári testületek ama törekvése, hogy lehetőleg sok növendéket segélyezzenek, azt eredményezi, hogy az egyesnek jutó segély nevétségesen kis összegre redukálódik, a melyből a szegény ifju csak a legnagyobb nélkülözések árán képes magát fenntartani. — Sok állami tanítóképezdében (Arad, Igló, Losoncz, Baja, Léva, M.-Sziget, Sárospatak) köztartás van berendezve és a növendékek pénz-

segély helyett élelmezést kapnak. Ez a módja a segélyezésnek az illetőket legalább az éhezés ellen biztosítja. Még jobban van gondoskodva a növendékekről ott, a hol internátus van köztartással. Az 1890/91-ik évi jelentések szerint Budapesten, Losonczon, Znióváralján, Modoron, Csáktornyan volt ilyen internátus.

Csupán bennlakás élelmezés nélkül volt Déván, Székely-Keresztúrt.

Az állami képezdek mellett kivétel nélkül velök szerves kapcsolatban levő **gyakorló iskola** van. A gyakorló iskola osztatlan, helyenként hat, de a legtöbb esetben csak 4—5 évfolyammal, miután nem mindenütt lehetett találni az V. és VI. évfolyamba növendéket. Ez a körülmény a gyakorló iskolát és vele együtt a növendékek gyakorlati kiképezését fogyatékosná teszi, mert *a*) a növendék nem kapja meg a teljes hat évfolyamból álló osztatlan iskola képét és gyakorlatát; *b*) némely tantárgy (péld. természettan, vegytan, történet-alkotmánytan, természetrajz) tanításával sohasem ismerkedik meg, mivel ezek csak a népiskola V. VI. osztályaiban taníthatnak.

Ennélfogva kívánatosnak tartom, hogy mindenütt oda kell törekedni, hogy a gyakorló iskolában legalább az V., de lehetőleg a VI. évfolyam is felállíttassék.

Arról, hogy taníttatnak-e a gyakorló iskolákban mindazok az ismeretek, melyek a kormány által kiadott népiskolai tantervben elő vannak írva, a jelentések nem adnak felvilágosítást. Valószínűleg azért, mivel a jelentések szerkesztésére nézve kiadott utasításban erre nézve nem foglaltatik utmutatás. Pedig érdekes volna tudni, vajjon szerda és szombat délután tartatnak-e gazdasági és kertészeti gyakorlatok? Kellő eredménnyel és hangjegyek alapján tanítják-e az éneket? stb. Csupán a budapesti áll. tanítóképezde igazgatója terjeszkedik ki a gyakorló iskolai oktatásra is, megemlítvén a következőt: «Mint sokak által lehetetlennek vitatott dolgot érdemesnek tartom a megemlítésre azt, hogy gyakorló elemi iskolánkban a hangjegy után való énektanítás — a tanterv intenczióinak megfelelőleg — az I. osztályban veszi kezdetét s módszeresen folyik mind a négy osztályon keresztül.»

A gyakorló iskola részletes óratervét csak a dévai áll. tanítóképezde igazgatója mutatja be.

Fontos az intézeti kertész és szolga működése is. A kertészekkel sok igazgató elégedetlen. Az egyik állami tanítóképezde igazgatója kiemeli, hogy a kertészek a képezdek speciális céljaira nem alkalmasak, azoknak oktatási ügyeért nem lelkesednek; kívánatos, hogy ezek mellőzésével alkalmaztassanak jövőre a képezdekhez a gazdaság és a kertészet elméleti és gyakorlati tanítására akár valamely hazai gazdasági tanintézetet, akár a budapesti vinczellérképezdét végzett, akár a pädagogium által e célra képezett és képesített ifjak.»

Egy másik állami tanítóképezde igazgatója azt kívánja, hogy a kertész ne a tanfelügyelő, hanem az igazgató által fogadtassék fel.

A znióváráljai, csáktornyai, modori és ceurgói képezdek igazgatói ellenben a kertészek működésével igen meg vannak elégedve.

A kertészek kérdése szorosán összefügg a gazdasági és kertészeti oktatás kérdésével, melyre későbben még vissza fogok térni.

Az állami tanítóképezdek többnyire saját épületeikben vannak elhelyezve. Mindazonáltal alig van jelentés, mely vagy az épület, vagy a helyiségek, vagy a butorzat tekintetében kisebb-nagyobb kívánságokat nem tartalmazna. Az épületek nagy része oly időben szereztetett meg, midőn az intézetek még csak három évfolyamuak voltak és a képezdei oktatással szemben is kisebb igények támasztáltak. Az intézetek kinőttek az épületekből és ezek elégtelenekké váltak. A tanácsnak nem lehet feladata, hogy a jelentésekben foglalt igények jogosultsága felől egyenként nyilatkozzék; ezért a kérdést legcélszerűbben akként vélném megoldhatónak, hogy, miként a mult évben a középiskolákat illetőleg történt, a tanítóképezdei épületek kellékei is utasításban állapíttassanak meg és tájékoztatásul adassanak ki.

A butorzatra nézve sok helyről azt jelentik az igazgatók, hogy 20 és több évi használat alatt felette megrongálódott és hogy a javításra évenként engedélyezett összeg nem elegendő.

Néhány intézetet kivéve, mely a gyűjtemények gyarapítására rendkívüli segélyben részesült, az intézetek felette csekély összegeket fordíthattak a tanszertárak gyarapítására. A jelentésekben nyilvánított kívánságokból ítélve, azt kell mondani, hogy a legtöbb állami tanítóképezde szertáraiban és könyvtáraiban jelentékeny hézagok vannak. Ezenfelül a meglevő tanszereknek egy része, különösen a fali térképek és a zongorák meg orgonák a hosszú és gyakori használat folytán megrongálódtak és szükséges azokat ujakkal pótolni. Ugyancsak szükségesnek mutatkozik, hogy a mintákül szolgálni akaró gyakorló iskolák mindenütt mintaszerűen szereltesse fel és butoroztassanak be. Ennél fogva kívánatos, hogy az állam erre a célra egyszerre vagy több évre felosztva egy nagyobb összeget áldozzon.

Noha a jelentésekben kifejezett kívánságok egyáltalában nem túlzottak, mindazonáltal, hogy a szertárak kiegészítése és tökéletesítése bizonyos rendszerességgel eszközöltessék és a tanítóképezdei oktatás szempontjából szükségtelen dolgok megszerzése megakadályoztassék, célszerűnek látszik a tanítóképezdek taneszközeire nézve egy normáljegyzéket összeállítani és kiadni.

A könyvtárak és szertárak évi gyarapítására és az elméleti és gyakorlati oktatás szükségleteire évenként engedélyezett összegek elégtelenek. A könyvtárak gyarapítása nagyrészt csak folyóiratokból áll, melyek

a rendelkezésre álló csekély összeget csaknem felemészti. Az intézetek által járatott folyóiratok között egyébiránt olyanok is vannak, melyeknek megszerzése szükségtelen. Ilyenek például a Turisták Lapja, a többnyire csak helyi vagy egyleti érdekekkel bíró apró népiskolai lapok. A szertárakról szólva, még egy körülményről kell megemlékezni. Két jelentésben van említés téve oly szertári rongálódásokról, melyek gondos kezelés mellett nem fordultak volna elő. Mindkét esetben az időközben az intézettől távozott szaktanár van felelőssé téve a keletkezett károkért. Jogosan fel lehet vetni azt a kérdést, hogyan van az, hogy a szertárak ilyenén rossz állapota és gondatlan kezelése csak a kezelő tanár eltávozásakor fedeztetett fel? Kétségtelen, hogy ezen esetekben a felügyelet és ellenőrzés, melynek a szertárakra is ki kell terjednie, nem volt elég szigorú és pontos.

Sajnálattal kell konstatálnom, hogy a tanárok és növendékek által a szertárak gyarapítása körül kifejtett tevékenységről alig találunk a jelentésekben valami említésre méltó adatot. Itt-ott volt növendékek és egyes jóltevők ajándékoztak némely intézetnek könyveket és tanszereket; arról azonban, hogy maguk a tanárok, vagy vezetősök alatt a növendékek akár gyűjtéssel, akár saját munkájukkal a szertárakat gyarapítanak, semmit sem olvasunk. Pedig az is a helyes tanítóképzésnek egyik kelleke, hogy a tanítójelöltet ahhoz szoktassuk és arra tanítsuk, miszerint számos tanszereket ne a tanszerkereskedésből, hanem egy kis utánjárással a környékről szerezzünk meg, vagy magunk készítsünk.

Minden állami tanítóképezdének van a kertészeti és gazdasági oktatás céljaira szolgáló kertje. Némelyiké igen tekintélyes kiterjedésű (8 hold), de egyik sem marad a törvényben megszabott minimumon alul. A kert jövedelme csak kevés helyen fedezi a művelés költségeit, azonban helyesen jegyzi meg a székely-keresztúri áll. tanítóképezde igazgatója, hogy e tekintetben nem annyira az anyagi bevételek nagysága, mint inkább a növendékek képzése által a szellemi haszon, s a vidéken a gyümölcsészet és méhészet terjedése által az erkölcsi nyereség a mérvadó.

Három áll. tanítóképezde mellett (Csáktornya, Igló, Znióváralja) mintagazdaság van. Méhes a legtöbb intézetnél található; a hol nincs, ott a berendezése folyamatban van. Szőlőművelés részint kisebb terjedelemben az intézetek kertjében, részint külön telepeken van berendezve. Ilyenek vannak: Aradon, Baján, Budapesten, Sárospatakon, Zilahon, Léván. A selyemhernyótenyésztést általában csak kis méretekben üzik.

Már fentebb elsoroltam azokat az intézeteket, melyek internátussal vannak összekötve. Az internátusi intézmény értékét a modori áll. tanítóképezde igazgatójának következő nyilatkozata jellemzi: «Három éve annak, hogy a benlakás körül tapasztalatokat szerezhettem. Ezek

meggyőzték arról, hogy a képezdei intézmények között egy sem terem annyi áldást, mint ez. Középszerű vezetés mellett is jótékonyan hat úgy a növendék erkölcsiségére, mint szorgalmi előmenetelére.» A budapesti áll. tanítóképezde érdemes igazgatója pedig ezeket mondja: «Mindenek felett az internátust kell olyannak tekintenünk, a mely a növendékek erkölcsi nevelésére csak üdvös lehet, úgy hogy mindazok a bajok, melyek régebben a növendékek egészséges jellemfejlődésének oly nagy akadályt szolgáltak, mint például a nyomasztó szegénység, az önfentartásnak az ő korukban annyira terhes, sőt kritikus küzdelmei, a társadalmi életnek sokszor nem a legépületesebb, s még meg nem állapodott jelleműket, gondolkodás módjukat igen nehéz próbára tevő, sőt a legtöbbszörferde irányba terelő példái intézetünk legtöbb növendékére nézve ha nem is szüntek meg teljesen, de bizonyára már sokkal kevésbé lehetnek ártalmasak. Ennek illusztrálásául alig kell egyébre rámutatnunk, mint az internátus keletkezésének történetére. Biztos és egészséges otthon, jó, egészséges táplálkozás, és az egészséges testi fejlődés minden tényezőjével rendelkező életrend, rendszeres tervszerű munkálkodás, elfoglaltatás, egészséges közszellem a jellem, ismeretek és tehetség tekintetében különböző individuumok egymásra való üdvös kölcsönhatása s egyáltalában a tervszerű pädagogiai fegyelmezés: ime ezekben fejezhető ki internátusunk főbb jelentősége a tanítói jellem képzését illetőleg.»

Az internátus hijjával levő állami tanítóképezdek igazgatói csaknem kivétel nélkül sürgetik az internátus felállítását. A máramarosszigeti áll. tanítóképezde igazgatója ezeket mondja: «Növendékeink internátus hiányában a városban egyes családoknál laknak; de alig egy-két kivétellel oly szegények, hogy teljesen a nyert segélyre szorulnak, azért leginkább kevésbé művelt, többnyire az alsó néposztályhoz tartozó családoknál találhatnak lakást, 5—6 egy helyen. Hogy aztán ily környezetben a mi nevelői működésünk nehézségekbe ütközik, ellensúlyoztatik, sőt hatástalanná lesz, az igen könnyen érthető. A nevelétlenség, durvaság, sőt sokszor a rossz erkölcsi példa erősebb hatást gyakorol a hajlékony, a rosszra hajlandó gyermeki lélekre, mint a mi oktatásunk, tanácsunk, példánk. E szempontból a mi viszonyaink között multhatatlanul szükséges az internátusnak minél előbbi létesítése, mert e nélkül összes törekvésünk sem számíthat biztosan jó eredményre.»

A félegyházi tanítóképezde igazgatójának jelentéséből ezeket idézem: «A tanári karnak az intézet körében a képezdei ifjuságra gyakorolt erkölcsi és társadalmi nevelő befolyása mindaddig egyoldalú, sőt nem egy esetben hatástalan fog maradni, a míg a növendékek ki lesznek téve oly külső és tartós társasági érintkezéseknek, a melyek az intézeti nevelési hatásokat csökkenthetik vagy épen paralizálhatják.»

A csurgói áll. tanítóképezde igazgatója a következőképen nyilat-

kozik: «Az erkölcsi nevelésre akadályozólag hat az a körülmény, hogy a növendékek 3—4-en iparos családnál és özvegy asszonyoknál helyezhetők csak el. A házigazdák legtöbb esetben nem képesek a növendékekre nevelőleg hatni s a házi békesség kedvéért, meg hogy a növendékeket házuiktól el ne idegenítsék, azok rendetlenkedéseit, esetleg komolyabb természetű kihágásait rendszerint elhallgatják.»

A sárospataki áll. tanítóképezde igazgatójának jelentésében ezt olvassuk: «Az externátus azon előnyét, hogy a közönséggel sűrűbben érintkezvén nagyobb társadalmi simaságra teyenek szert a növendékek, nagyon is kérdésessé teszi az a körülmény, hogy mind a lakás, mind a kint étkezés többnyire professionátus diáktartók kezébe került, kik között úgy a lakás, mint az étkezés tekintetében többször kellett az igazgatónak a kellő rendtartás érdekében fellépni.»

Ezek az idézetek elég behatóan indokolják az internátusok felállításának szükségességét minden állami tanítóképezde mellett.

A fennálló internátusok között úgy a benlakók számát, mint mintaszerű felszerelését illetőleg. első helyen áll a budapesti áll. tanítóképezdével kapcsolatos. Noha kétségtelen, hogy ezt az internátust is lehetne és kellene még tökéletesebbé tenni, mindazonáltal mondhatni, hogy a tanító-jelöltek szerényebb igényeihez mérve minden jogos kívánalomnak megfelel. Hasonlót lehet mondani a modori áll. tanítóképezde internátusáról. A csáktornyai áll. tanítóképezde internátusa, az építésnél alkalmazott takarékoság miatt, felette szűkében van a helyiségeknek. A znióváraljai áll. tanítóképezde régi zárdaépületben lévén, internátusának helyiségei nem egészen megfelelők.

Az állam által pénzben, lakásban vagy élelmezésben adott noha tetemes, mindazonáltal nem elegendő segélyen kívül csaknem minden intézetben vannak segélyző egyesületek; háromban a vallás- és közoktatásügyi miniszter egy utóbbi felhívására létesített segélyző könyvtár; továbbá különleges ilyféle egyletek, mint pl. Sárospatakon a bútor-alap, mely az ifjaknak mérsékelt díjért ágyat, asztalt, széket ad.

Alapítványaik az állami tanítóképezdeknek alig vannak (a budapestinél a Gyertyánffy István által tett alapítvány, Iglón az Emericzy emlékére gyűjtött alap). A sárospataki képző igazgatójának szavai szerint: «ama szűkkeblű felfogás a nagy közönségben, mely az állami képezdét az állammal azonosítja, s mint ilyet segélyre szorultnak nem tartja, nemcsak az intézet gazdasági, hanem jótékonyági érdekei körül is érezteti hatását.»

II. Az intézetek működése. Míg az intézetek állapotáról és az e részben fenforgó hiányokról a jelentések teljesen világos képet nem adnak, addig az intézetek működését azokból alig lehet behatóan és alaposan megítélni. A fegyelemre nézve konstatálhatjuk, hogy daczára az intéze-

tek többségénél az internátus hiányából eredő, fentebb már érintett bajoknak, az ifjúság fegyvelme kielégítő volt. Az állami tanítóképezdek tanári testületei a fegyvelm gyakorlása tekintetében más tanintézetekhez mérve rendkívül kedvező helyzetben vannak, a mennyiben a növendékek reá vannak utalva, hogy megfelelő magaviselet és szorgalom által a segélyezésre érdemesekké tegyék magukat. A tanári testületek már a tanév elején könnyű szerrel megakadályozhatják a nem oda valóknak látszó elemeknek a képezdébe való felvételét; későbbben pedig a segély elvonásában rendkívül hatásos fegyvelmező eszközzel rendelkeznek. A tanári testületeknek dicséretökre legyen mondva, hogy többen ezen eszközök egyáltalában nem használták (M.-Sziget, Modor, Székely-Keresztúr), vagy ha használták is, csak mérsékelt mértékben tették.

Legszöbben jellemzi a fegyvelmezési eljárást a modori áll. tanítóképezde igazgatója: «A tanárok első sorban jó példával, szép szóval és humánus bánásmóddal kívántak hatni a gondjaira bizott növendékekre. Ezen eszközök bizonyultak be leghathatósabbaknak. Elvégre is tanítókat nevelünk, kik ismét mint nevelők fognak működni. E tekintetben igaz van Herbartnak: A növendék, midőn később mint nevelő működik, ugyanazon bánásmódban részesíti a gondjaira bizottakat, mint a hogy ő vele bántak. A gondolatkör ugyanaz, csak a helyzet vált kényelmesebbé. Már kis gyermekeknél tapasztalhatjuk, hogy bábuikkal úgy bánnak, mint a hogy velük bánnak a szülők.» — Ebben a tanítóképezdében 91 növendék között 77, tehát 85% nyert magaviseletből példás és dicséretes osztályzatot és egyetlenegy sem kapott elégtelen osztályzatot az előmenetelből.

Az externát-tanítóképezdekben az igazgató és a segédtanár, néhol a többi tanárok is gyakoroltak felügyeletet és tartottak inspekeziót a künnlakó növendékek fölött. Két igazgató panaszkodik, hogy a tanárok e tekintetben igen közönyösen viselkedtek.

Egyik képezdénél a magasabb osztályok növendékeit önállóságához szoktatandó, megengedte az igazgató, hogy a III. és IV. évesek a segéd-tanárnál való előzetes bejelentés után tisztességesebb vendéglőkbe mehessenek. E kedvezményre azonban a növendékek nem bizonyultak kellően éretteknek, miért is kénytelen volt azt tőlük megvonni.

Az iskolai ünnepélyeknek némely igazgató nem barátja. Egyik tanítóképezde igazgatója azt mondja, hogy iskolai ünnepélyek rögtönözve tartattak, mert a hosszú előkészületek a növendékeket rendes kötelességeik teljesítésében többé-kevésbé zavarják. Az ilyen «rögtönzött» ünnepélyek felsorolásával az igazgató adós maradt. — Körülbelül egy véleményen van vele egy másik tanítóképezde igazgatója, a ki a következőket mondja: «Itt, hol az ifjúság tiszta magyar érzelmű és gondolkodású és csak 3—4 szerb ajku növendék van, hol a lakosság tiszta

magyar, nem oly kívánatos külön nemzeti ünnepélyek rendezése, mert minden ünnepély néhány hétre elzibbasztja a rendes munkához szokott izmokat». — Ezt a felfogást nem lehet helyeselni.

Az oktatásról a jelentések általában hiányos képet nyújtanak. A bevégzett tananyag csak néhány jelentésben van kielégítő módon közölve. Erre vonatkozólag a következő észrevételek merülnek fel.

a) Egyik tanítóképezde igazgatója jelenti, hogy a német nyelv iránt való kedvetlenséget az I. és II. osztályban annak közvetlen módszer szerint való tanítása által kivánták legyőzni, a mi némileg sikerült. A természettan és vegytan tanítására nézve megjegyzi, hogy az bizonyos általánosságban, a részletekbe való alaposabb behatolás nélkül mozgott. A magyar történelem, magyar irodalomtörténet alapvető részei tulságos terjedelemben taníttatván, sem az ujkori események megillető tárgyalására, sem irálygyakorlatoknak kellő mennyiségben való készíttetésére idő nem maradt. Ezek mind oly dolgok, melyeknek jövőben való elkerülésére az illető tanárok figyelmeztetendők.

b) Egyik áll. tanítóképezdei igazgató jelentésében a magyar nyelv tanára azt mondja, hogy élénken érzett baj az, hogy e tantárgynál lehetetlen az írásbeli dolgozatok feladását és átvizsgálását úgy berendezni, hogy a tanár minden növendék munkásságával behatólag foglalkozzék. Erre vonatkozólag meg kell jegyezni, hogy egyebet nem lehet követelni, mint az írásbeli dolgozatok feladását és beható javítását, és ha a tanár ezen kötelességének eleget tett, akkor egyúttal eléggé foglalkozott az egyes növendékek munkásságával is. Írásbeli dolgozatok feladását és javítását pedig a felhozott ok nem teszi lehetetlenné.

c) Egyik állami tanítóképezdeben a négy osztály összevontan tanulta a tornát, a mi a tanterv értelmében meg nem engedhető.

d) Ugyanitt kifogásolandó, hogy a hittani oktatásnál az I—III. osztály növendékei együtt taníttatnak. Ez azzal van indokolva, hogy a képezde helyisége a hitoktatók lakásától nagy távolságra van, e miatt lehetetlen volna, minden osztálynak külön megadni heti 2—2 óráját, mert a hitoktatóknak minden órára az oda- és visszamenetellel tulajdonkép 3 órájokat kellene áldozniok. Alig hihető, hogy a hitoktatók egy óra járásnyira laknak a képezdétől; de még ha úgy is volna, a szokásban levő osztályösszevonást kifogásolni kellene.

e) Hasonlóképpen nem helyeselhető, hogy nem mindegyik hitoktató az intézetben, hanem némelyik a lakásán végzi a hitoktatást (névszerint az unitárius és gör.-keleti).

f) Még azt a furcsaságot találjuk, hogy a gyakorló iskolában a hittant egész tanéven át a képezde felsőbb osztályaiból kinevezett növendékek tanítják a felekezetökbeli növendékeknek, az illető hitoktatók utasításai szerint.

A tankönyvekről már volt alkalmam Nagyméltóságodhoz jelentést tenni, azért itt csak azt jegyzem meg, hogy egyik-másik intézetben oly tankönyvek használtak, melyek egyáltalában semmiféle intézetre nincsenek engedélyezve. Ezek okvetetlenül kiküszöbölendők és engedélyezett könyvekkel helyettesítendők.

Egyik tanítóképezdére nézve megjegyzem, hogy a tankönyvek tekintetében nincsen összhang a képezde és a gyakorló iskola között. Míg péld. amott Weber vezérkönyvét és Sándor énekgyakorlóját, addig emitt Bartalus vezérkönyvét használták; amott Gönczy, emitt Komáromy-Lakits-Péterffy ABC-olvasókönyvét találjuk. Különös, hogy Lutter vezérkönyve mellett Faludi számtani gyakorló könyveit használják. Különös továbbá, hogy kétféle irodalomtörténet (Gyulay és Beöthy), kétféle német nyelvtan (Graf és Hoffmann) volt használatban.

A gyakorló iskolákban kevés helyen használtak oly tankönyveket, melyekhez a vezérkönyvek is rendelkezésre állanak. Ezt azért nem lehet helyeselni, mivel ez esetben a tanítójelöltek már a képezdében megszokják, hogy vezérkönyvek nélkül tanítsanak, a mi a népiskolai oktatás helyes és módszeres folyamára nincsen jó befolyással.

Kivánatos, hogy a növendékek ne csak a gyakorló iskolában használt népiskolai tankönyvekkel, hanem egyáltalában a jobb e fajta könyvekkel megismertessenek, főleg pedig a vezérkönyvekkel.

A tantárgyfelosztás több tanítóképezdében, eltekintve a kezdetben említett nehézségektől, kifogás alá esik. Péld. az egyik állami képezdében a nyelv-történettudományokra képesített segédtanár ásványtant, az ugyanazon tárgyra képesített egyik rendes tanár számtant, egészségtant, állattant tanított. Egy másik rendes tanár kezében volt a magyar nyelv, növénytan, gazdaságtan. Egy másik képezdében a mennyiségtan-tudományokra képesített tanár földrajzot, a nyelv-történettudományokra képesített segédtanár számtant tanított.

A tanítás eredménye általában igen kielégítő, de e részben mégis nagy eltéréseket találunk. Míg a modori képezdében 91 növendék között nincsen egy elégtelen sem, Székely-Keresztúron 62 közül csak kettő, Csurgón 58 közül csak négy, Kolozsvárt 67 közül csak kettő volt elégtelen, — addig péld. egyik képezdében 74 növendék közül 14 (18%) bukott meg; másutt 65 közül 12 (19%); egy harmadik helyen 71 közül 55 közül 10. Egyik állami tanítóképezde igazgatója az I. osztályban az ének-zenéből elért kedvezőtlen eredményt (7 tanuló elégtelent kapott) a tanárnak rójja fel, a ki nem néz a tanulók után és a gyengébbeket nem buzdítja eléggé.

Kiemelendőnek tartom, hogy az első országos tornaversenyen az áll. tanítóképezdek nagy számban vettek részt és igen kiváltak. A buda-

pesti áll. tanítóképezde növendékei nyolcz, a znióváraljai és csáktornyai képezdek növendékei három, illetőleg két díjat nyertek.

A növendékek **gyakorlati kiképzetése** nem mindenütt egyforma. A székely-keresztúri képezdőben minden III. osztályú növendék négy, minden IV. osztályú öt gyakorlati tanítást tartott; a sárospataki képezdőben ellenben a III. osztályúak 7—8, a IV. osztályúak 10—12-öt. — Igen beható a gyakorlati kiképzetetés a máramaros-szigeti áll. tanítóképezdőben. Az igazgató egy részletes tervet közöl, mely szerint minden növendék legalább négy teljes hetet tölt a gyakorló iskolában. Figyelemre méltók a nevezett igazgató által 14 pontba foglalt szabályok a gyakorlati tanítások megbírálására nézve. A félérai tanításokra kijelölt tananyagot nemcsak a tanító növendék, hanem valamennyi dolgozza ki s az igazgató által átnézett és kijavított tanításokat a bírálóknak megfelelőleg írja be tiszázati füzetébe.

Mindazonáltal éppen ezen képezde igazgatója bevallja, hogy a kellő gyakorlottság elsajátítására, a tanítói ügyesség és mesterség kifejtésére azt az időt, ezt a tanítást nem tartja elégnek; kívánatos lenne a tantervnek olyatén módosítása, hogy a IV. év főleg a gyakorlati ügyesség megszerzésére, elsajátítására fordíttassék, valamint az is, hogy az illető szaktanárok is jelen legyenek a növendékek tanítási gyakorlatán, mikor az ő tárgyközből történik a tanítás.

A znióváraljai tanítóképezdőben a növendékek a róm. kath. hitoktató vezetése alatt a hittanból is végeztek tanítási gyakorlatokat. Ezt utánzásra méltó példának tartom.

A csurgói áll. tanítóképezdőben a növendékek nemcsak a gyakorlófiú-, hanem a szintén a képezdei igazgató alá tartozó állami leányiskolában is tanítanak, tehát sokkal több alkalmuk van magukat gyakorlatilag képezni, mint másutt.

Egyik képezdőben, mielőtt a növendékeket a próbatanításhoz bocsátanák a gyakorló iskolába, különösen a beszéd- és értelemgyakorlatok, az irva-olvasás, az olvasmányok tárgyalásának elméleti előadásakor a II. és III. osztály növendékei az elmondottak alapján az igazgató jelenlétében egymás között is gyakorlati tanításokat tartanak. Az igazgató szükségesnek tartja ezt az előkészületet a gyakorló iskolára, mert tapasztalat szerint e tantárgyaknak mint első sorban előfordulóknak tanítása igen nehezökre esik a tanítani kezdő ifjaknak. Nézetem szerint az igazgató által ajánlott eljárás nem helyeselhető. A képezdei növendékek által egymás között tartott tanítási gyakorlat minden körülmények között elítélendő, mert hamis képet nyújt az iskoláról. Az erre fordított idő el van vesztegetve. A legjobb előkészület a hospitálás a gyakorló iskolában és a fokozatos bevezetés a tanításba.

A gazdasági, kertészti és házi ipari oktatás az egyes intézetek-

ben igen különböző képet nyújt. Ez az oktatás első sorban a rendelkezésre álló eszközöktől függ, melyek sehol sem hiányzanak ugyan, de nincsenek meg mindenütt egyenlő mértékben. A növendékek gazdasági és kertészeti gyakorlatainak mennyisége is igen különböző. Több intézetben ezeket a gyakorlatokat mind a négy osztályra terjesztették ki, a mi föltétlenül helyeselhető. Szintúgy dicsérettel kell megemlíteni, hogy helyenként a növendékekkel kirándulásokat tettek jobb nevű gazdaságainak megtekintése végett. Másutt meg télen át is a tanteremben gyakorolták az oltást.

Mindazonáltal a kertészet és gazdaság tanításának állapota alig mondható megnyugtatónak. A hol az igazgató a kertészetet kedveli és érti, ott az oktatás ezen ága nincsen elhanyagolva; de vannak igazgatók, a kik nem titkolják ellenszenvöket, ezen nézetök szerint nem a tanítóképezdébe való tantárgy ellen.

A főbaj azonban ott van, hogy (kettőt kivéve) az intézetek a kertészetre szakszerűleg képezett tanároknak hijjával vannak. Ennek következtében a kertészeti és gazdasági gyakorlatok többnyire egészen a kertészekre vannak bízva, a kik, mint már említettem, többnyire nem alkalmasak ezen tisztség sikeres betöltésére. A kertészet és gazdaság eredményes tanítása végett az első és főkéllék, hogy az elmélet és gyakorlat egy kézben legyen, egymást kiegészítse és egymással karöltve járjon. Ehhez mindenekelőtt szükséges, hogy az intézetek a gazdaságra is szakszerűleg képezett tanárokat vagy a műveltség magasabb fokán álló kertészeket kapjanak, a kiket tanítókul is lehet alkalmazni és több önállósággal felruházni.

A háziipar oktatása sok intézetben egészen dilettans-szerűleg folyik. Nehány intézet kivételével ez az oktatás sincsen megnyugtató állapotban. Itt mindenekelőtt az egyes vidékek és a népiskola szükségleteinek szemmeltartásával meg kellene állapítani a célokat, azután pedig arról gondoskodni, hogy a háziipart oktató egyének a célok elérésére szolgáló eszközök és eljárások felől tisztába jöjjenek. Végül minden intézetnek meg kellene adni az ipar folytatásához nélkülözhetetlen helyiségeket és eszközöket, a melyeknek hijjával sikert nem lehet reményleni.

Három tanítóképezdénél az ifjuság a tűzoltásban is gyakorlatotott: Sárospatakon, Déván és Kolozsvárt. A dévai képezde igazgatója említi, hogy az ifjak mindig elsők a tűz színhelyén és elismerésre méltó szolgálatokat tesznek, a képezde népszerűségét pedig fokozzák. Mind a három helyen a tornatanár volt a tűzoltó-csapat tanítója és vezetője.

A tanárok és tanítók intézeti működésének eredményéről a jelentések általában elismeréssel szólnak. Tudományos tevékenységök többnyire csak a pædagogiai lapokra szorítkozott. Más intézetekben való

elfoglaltságuk csak néhány jelentésben van megemlítve. Kivánatos, hogy a közelebbi jelentésekben az igazgatók ezeket a pontokat behatóbban és részletesebben tárgyalják.

Ugyanezt kell mondani az igazgatók által a tanítás eredményének biztosítása érdekében tett intézkedésekről. Egy igazgató sem említi meg szám szerint a tanárok leczkén tett látogatásokat.

Két intézetnél megemlíti az igazgató, hogy a mióta a kormány a napidíjak és utiköltségek megtérítését megszüntette, a tanárok többé nem vesznek részt a megyei tanítói testület működésében. Ez a szűkeblű és kárhuzatos visszavonulás azonban szerencsére még nem vált általánossá. Más tanítóképezdénél a tanárok a megyei tanítótestület szellemi vezetői, tisztviselői; azokban felolvasásokat tartanak stb. Valóban sajnos volna, ha ez a viszony megváltoznék. A képezdei tanár hivatása a tanítóképzés körül túlterjed a képesítő vizsgálaton; viszont reá nézve is föltétlenül szükséges, hogy a tanítósággal folytonos összeköttetésben álljon, működése eredményeit a gyakorlatban megfigyelje és onnan irányítást kapjon. Erre a célra a megyei tanítótestületek igen alkalmasak és azért a képezdei tanárok részvétele ezen testületek működésében elengedhetetlen. — Másfelől azonban igen kívánatosnak kell jelezni azt, hogy a kormány a tanítótestületi gyűléseken résztvevő tanároknak az amúgy is csekély utiköltségeket és napidíjakat megadja.

Ifjúsági könyvtár minden intézetnél volt. Használatáról a jelentések nem tartalmaznak részletesebb adatokat.

Ifjúsági egyesületek csaknem minden képezdénél voltak; többnyire segélyző egyesületek. Több intézetnél dalos és zenekörök, továbbá olvasóköri állottak fenn. Ez intézményáltalánosítása kívánatosnak látszik.

III. Egészségügy. A növendékek egészségi állapota általában kielégítő volt. Azon humánus intézkedés, hogy minden intézetnek orvosa van és hogy a betegápolás költségeit az intézeti pénztár viseli, bizonyára nagy áldás a szülői háztól távol levő szegény ifjakra. Csakhogy ezen berendezés, mint az egyik képezdéről szóló jelentés mutatja, különféle visszaélésekre is szolgáltathat alkalmat, ha az orvos nem elég szigorú a betegnek jelentkező növendékekkel szemben.

IV. Általános ügyek. A kir. tanfelügyelők az állami tanítóképezdékkel igen behatóan foglalkoznak. Mint az igazgató-tanácsok elnökei nemcsak a képesítő vizsgálatok alkalmával, hanem évközben is gyakran meglátogatják a felügyeletök alá helyezett képezdét.

Az igazgató-tanácsok a szükséges üléseket megtartották; tagjaik a tanárok előadásain hoszpitaltak. Egy tanítóképezde igazgatója jelentésében azt ajánlja, hogy az igazgató-tanács ne csak megyebeliékből állítsa össze, hanem a szomszédos megyékből is neveztesse ki egy-két tag, hogy a főleg a felvételek alkalmával mutatkozó partikularizmus

ártalmatlanná tétessék. A . . . megyei tanfelügyelő pedig kísérelésében az igazgató-tanácsi intézmény eltörlését és helyette a szakfelügyelet behozatalát ajánlja.

Az első indítvány jogosultságát nem lehet tagadni. Az állami tanítóképezdek mindenike geográfiai helyzeténél fogva nemcsak a székhelye, megyéje, hanem a szomszédos megyék számára is nevel tanítókat, ennél fogva úgy a felvételeknél, mint általában a képzésnél figyelemmel kell lennie nemcsak saját megyéje, hanem az érdekkörébe eső egész vidék szükségleteire. Kívánatosnak látom, hogy az igazgató-tanácsok erre való tekintettel alakíttassanak meg.

Mai összeállításukban azonban kevésbé alkalmasak a szabályrendeletekben reájok ruházott fontos teendők ellátására. Többnyire laikusokból állanak, kik a tanítás és nevelés ügyeihez alig szólhatnak hozzá. Nézetem szerint az igazgató-tanács tagjaivá nem földbirtokosokat, ügyvédeket stb., hanem első sorban az intézet érdekkörébe eső megyék kir. tanfelügyelőit, városokban a város tanügyének vezetésével megbízott tisztviselőket, kiválóbb tanárokat s tanítókat kellene kinevezni. Az ily módon összeállított igazgató-tanács képes volna az intézet szellemi ügyeire is befolyást gyakorolni. Ezenkívül megfontolást kíván, vajjon helyes-e az a jelenleg fennálló gyakorlat, hogy az igazgató-tanács tagjai élethossziglan neveztetnek ki, és nem volna-e célszerűbb azokat csak meghatározott időre, például öt évre megalakítani. Ez lehetővé tenné a szóban levő testületeknek időről-időre való felfrissítését, esetleg az intézet érdekeinek jobban megfelelő átalakítását.

A szakfelügyelet életbe léptetése nézetem szerint szükséges. A jelen igénytelen áttekintés is számos oly körülményt, annyi indokolatlan eltérést hozott napvilágra, hogy csupán ez a tény is mutatja, mennyire kívánatos oly felügyelet létesítése, mely az egymástól elszigetelten működő intézetek között kapcsolatot létesítene és bizonyos mértékben egységes színvonalat és eljárást biztosítana. Azonfelül ez a jelentés is igazolja, hogy a kir. tanfelügyelő és igazgató-tanács ellenőrzése daczára egyes intézeteknél pedagógiai hiányok vannak, melyeket csakis szakember képes felismerni és orvosolni. Meg vagyok győződve arról, hogy a helyszínen gyakorolt szakszerű megvizsgálás még sokkal több hiányt hozhat napfényre, mint a mennyit a jelentésekből meg lehetett állapítani. Hogy az igazgató-tanács intézményének megszüntetésével járjon-e a szakfelügyelet vagy nem, azt egyelőre mellékes kérdésnek tartom, melynek bolygatása már csak azért sem látszik indokoltnak, mivel a népoktatásról szóló törvény módosításával járna.

Az intézeteknek a vidékre való hatásáról, a kikerült tanítóknak a gyakorlatban való használhatóságáról a jelentések igen kedvező módon nyilatkoznak. A végző tanítók mind alkalmazást találnak.

II. A tanítónő-képzők.

1. Az intézetek állapota.

1. A tanári és tanítói személyzetet illetőleg csupán az a megjegyzés merült fel, hogy két állami tanítónőképezdénél a tornát oly tanítónő tanította, a ki nincsen arra képesítve.

Az intézeteknél elegendő számú tanítói személyzet van alkalmazva; a tantárgyfelosztás, a mennyiben közölve van, szaki szempontból nem esik súlyosabb kifogás alá.

Egy igazgatónő szükségtelenül túlterheli magát tanítási órákkal; hetenként 16 órát tartott, míg a segédtanítónőnek mellette 13 órája volt. Ez a viszony, úgy látszik, más intézetnél is meg volt; de az óraszám és a tantárgyfelosztás nem lévén közölve, erre vonatkozólag határozott véleményt nem mondhatok. Minden esetre kívánatos, hogy az igazgatónő, a kinek vállain az intézet vezetésén kívül a népes internátus dolgainak intézése is nyugszik, lehetőleg kevés tanítási órával legyen elfoglalva. A tanítónőképezdében nagyobb számmal alkalmazott tanítók mellett lehet a tantárgyfelosztást úgy berendezni, hogy az igazgatónőre ne jusson több 10—12 óránál.

Szabadságolások és betegeskedések a kis testületben elég nagy számmal fordultak elő és kivált egy helyen sok zavart okoztak. Itt egy igazgatónő, egy rendes tanár egész éven át szabadságolva voltak; egy tanítónő leköszönt; egy rendes tanár tanév közben meghalt.

2. A tanulók között túlnyomó a magyar, de a német elem is tekintélyes számban található, míg a tót, román és szerb csak elvétve keresi fel az áll. tanítónőképezdéket. Pedig óhajtható volna, hogy különösen a kolozsvári intézetet a románok, a szabadkai a szerbek számára neveljen tanítónőket, Pozsonyban pedig 96 növendék közül ne csak 3 tót legyen.

A tanulók illetőségét tekintve meg kell jegyezni, hogy aránylag sok a helybeli. (Budapest 129 közül 56, Győrött 86 közül 23, Kolozsvárt 104 közül 30, Pozsonyban 96 közül 39, Szabadkán 88 közül 17.) Kívánatos volna megtudni, vajjon hogy oszolnak meg a helybeli növendékek benlakók és bejárók között és nem szorítják-e ki a helybeliek a vidékieket az internátusból?

Előképzettség és kor tekintetében a tanulók megfelelték a törvényes kívánalmaknak. Felsőbb leányiskola VI. osztályából kevesen léptek át a képző intézetbe, legtöbben Kolozsvárt. Arról, hogy ezek a növendékek mily eredménnyel folytatják tanulmányaikat a képezdékben, a jelentések nem emlékeznek meg.

A növendékek segítése az áll. tanítónőképezdékben sokkal nagyobb mérvű, mint a tanítóképezdékben, nemcsak a segítettek számát,

Hanem a segély értékét is tekintve. Az internátusokban 281 növendék kapott lakást és ellátást, részint teljesen ingyenesen, részint igen mérsékelt díj fizetése mellett. Az elengedett tartási díjak összege a 30,000-frtot meghaladta; tehát egy tanítónőképezdénél átlag 6000 frtot tett. A tanítóképző intézeteknél a növendékek segélyezésére átlag 3500—4000 frt áll rendelkezésre.

3. A gyakorló iskolák osztatlanok és a budapestit meg a szabadkait kivéve 6-osztályuak. Kívánatosnak látszik, az utóbb említett intézeteknél is a gyakorló iskola V. és VI. osztályát felállítani.

4. Az épületek. A kolozsvári intézetet kivéve, az áll. tanítónőképezdek saját épületeikben vannak elhelyezve, azonban mindazonáltal sok a hiány. Különösen tűrhetetlenek az állapotok Szabadkán és Kolozsvárt. Az egyik intézet, daczára hogy új épületben van, nem rendelkezik tornateremmel; a természettudományi szertár egy zugban van elhelyezve; a bennlakó növendékeknek nincsen külön nappali szobájuk.

5. Tanszerekkel az intézetek általában kielégítő módon vannak ellátva; csupán a győri intézetnél mutatkozik szükségesnek, hogy a természettudományi szertár jobban felszereltesse.

6. Mind az öt intézetnek kertje volt, de a szabadkait a vasuti pályaudvar czéljaira kisajátították. Különösen nagy és gondos ápolásban részesül a kert a pozsonyi képezdénél.

7. Mind az öt áll. tanítónőképezde internátussal van egybekapcsolva. A legnépesebb a kolozsvári 63 növendékkel; Győrött volt a legkevesebb (46) bennlakó növendék. Az ellátás gondos és jó.

8. Az állami tanítónőképezdek csaknem mindenikénél alapítványok és ösztöndíjak vannak, örvedetes bizonyítékául annak, hogy a társadalom ezen intézetek iránt nem szűkmarkú.

Dicsérettel kell kiemelni a győri képezde igazgató tanácsának áldozatkészségét. Ez a testület a neki járó ülésdíjából egy szegény növendéket 50 frttal segélyezett, a növendékek segélyző könyvtárának alapítására 30 frtot áldozott és szegény növendékek számára korcsolyákat vásárolt.

2. Az intézetek működése.

1. A fegyelem az összes áll. tanítónőképezdekben mintaszerű volt.

2. Az oktatást illetőleg ki kell emelni, hogy annak eredménye fellette kielégítő. A bukott növendékek száma elenyésző csekély. Budapesten 129 növendék közül 2, Győrött 86 közül 1, Kolozsvárt 106 közül 3, Szabadkán 88 közül 4 kapott elégtelen osztályzatot; Pozsonyban egy sem.

Az egyik képezdénél nagy hátrány a zeneoktatásra nézve, hogy helyiség hiányában az összes zongorák a zeneteremben vannak, a minék

következtében egy-egy növendékre csak $\frac{1}{2}$ óra jut hetenként gyakorlásra. Ugyanitt, továbbá még más két intézetnél a tornaterem hiánya káros hatással van a tornatanítás eredményére. Egy helyen nincsen rajzterem.

A gyakorlati kiképzésre nézve meg kell jegyezni, hogy a növendékek nagyobb száma miatt egy-egy növendékre aránylag kevés alkalom jut a gyakorlatra. E bajon a kolozsvári képezde igazgatónője igen ügyesen akként segített, hogy a gyakorló iskolát a gyakorlati tanítás ideje alatt ketté osztotta; három osztály maradt a gyakorló iskola termében, három pedig átment az üresen álló tanterembe. Amott a gyakorló iskola tanítónője, emitt az igazgatónő vezette a gyakorlati tanítást.

A pozsonyi képezde igazgatónője megemlíti, hogy a gyakorló iskola növendékei nyáron heti 2 órában kertészeti gyakorlatokat végeztek; úgy szintén testgyakorlati oktatásban is részesültek. Kívánatos volna tudni, vajjon a többi intézetben szintén gyakorolták-e ezt a szép eljárást? Továbbá vajjon hangjegyek szerint tanították-e az éneket?

Az egyik képezdénél kifogásolandó, hogy az éneket, rajzot és hitant a gyakorló iskolában a IV. képezdei osztály növendékei tanították. Ha a gyakorló iskola tanítónője talán nem képes az éneket és rajzot tanítani, akkor még sem szabad azt növendékekre bizni, hanem gondoskodni kell, hogy ezek a tárgyak is, valamint a hittan avatott kezekben legyen.

A pozsonyi áll. tanítónőképezde az egyedüli az országban, a hol a növendékeket a siketnémák oktatására elméletileg és gyakorlatilag képezték. A siketnémák oktatása módszertanát a III. és IV. osztályban a gyakorló iskola tanítónője tanította; a gyakorló iskola növendékei között 3 siketnéma volt.

A növendékek kiképztetése a női kézimunkában és női házi munkában kielégítőnek mondható. Szabadkán behozták az email-festést.

Egyes intézetekben a növendékek a virág- és konyhakertészetben, sőt a fanemesítésben is gyakoroltattak. A háztartásban való gyakorlás különösen Kolozsvártt vététt komolyan, a hol a növendékeket rendre nemcsak a főzésben, hanem a szappanfőzésben, eczetkészítésben, kenyérsütésben, mosásban, vasalásban is gyakorolják. Ez a jó példa minden intézetnél követendő volna.

Egy intézetnek nem volt külön ifjusági könyvtára. Kívánatos, hogy ez a hiány mielőbb pótolassék.

Az évvégi képesítő vizsgálatok eredménye kielégítő. Aránylag sok volt a magánúton készült növendék (159 közül 43). Ilyenek különösen az egyik áll. tanítónőképezdénél nagy számban találhatók (69 közül 30):

3. Egészségügy.

Az egyik intézetet kivéve, a hol hagymáz-járvány szedte áldozatait, az egészségi állapot kielégítő volt. A pozsonyi, kolozsvári és győri intézeteknél a növendékek testi neveléséről gondoskodva volt nyári tornatér, kerti munka, séták, játék, korcsolyázás által. A budapesti intézetről hiányzanak erre vonatkozó adatok. Szabadkán az épület hiányai lehetetlenné tették a gondoskodást a növendékek testi neveléséről.

Figyelemre méltó a budapesti igazgatónő amaz észrevétele, hogy a betegeskedések leginkább a IV. évfolyambeli növendékeknel fordultak elő, a mi a nagymérvű elfoglaltságnak s a folytonos ülő foglalkozásoknak róható föl.

4. Általános ügyek.

Az igazgató-tanács és a kir. tanfelügyelőkről a jelentések nagy elismeréssel szólnak. Az érintkezés a közönséggel az intézetek jellegénél fogva korlátolt volt. A kolozsvári, győri és pozsonyi tanítónőképezdek tanárai elismerésre méltó tevékenységet fejtettek ki a megyei tanítói testületekben.

Az intézetekből kikerült növendékek többnyire mint nevelőnők találnak alkalmazást. Ilyenek után nagy a kereslet. A pozsonyi tanítónőképezde igazgatónője megjegyzi, hogy évenként 50—60 nevelőnőt tudna elhelyezni. A szabadkai képezde igazgatója ugyanezen oknál fogva az intézetnek nevelőnői tanfolyammal való egybekapcsolását óhajtja. Hangsúlyozzák az idegen nyelvekben és a zongorajátékban való kiképztetés fontosságát.

A győri intézetről szóló jelentésben ezt olvassuk :

«Az intézetet végzett növendékek három csoportba oszthatók. Az elsőbe tartoznak azok, a kik csak azért szerzik meg a tanítónői oklevelet, hogy keresetképesek legyenek, ha esetleg valamikor arra szorulnak. A második csoportbeliek csak bizonyos helyekhez kötik magukat s más-hová nem mennek el. (Innen van, hogy némely helyre százával özönlik a folyamodvány, máshol meg ismételt pályázat után is alig jelentkezik valaki.) A harmadik csoportba tartoznak azok, a kik bárhová elmennek s minden úron álláshoz akarnak jutni. Ezek közül a mult évben végzettek valamennyien álláson vannak, részint nyilvános iskolánál, részint mint nevelőnők. A most végzettek közül is csak 6-nak nincs ez ideig állása, a többi — a ki akart állást foglalni — mind el van helyezve.»

Végül még a jelentésekről kell szólanom. Mint említém, ezek az elsők, melyek az új utasítás szellemében készültek. Miután az utasítás csak a tanév befejezése idején adatott ki, a jelentések nem lehettek minden tekintetben teljeseek. Mindazonáltal némely igazgató igazi ambíció-

val, részletességgel szerkesztett jelentést adott be. Több igazgató jelentése azonban az említett mentő körülmény számbavétele mellett sem mondható megfelelőnek; némelyik meg a szerkezetre és a külső alakra sem fordított oly gondot, a minőt egy hivatalos jelentéstől föltétlenül meg kell kívánni.

A TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZETI TANÁROK KÉPZÉSE.*

A tanítóképző intézeti tanárok képzését illetőleg a fő kérdés, hogy e képzés, a hivatásukra készülés hol történjék? Ha azt kívánjuk, hogy a legmagasabb műveltségben részesüljenek, akkor nem lehet más megoldás, mint hogy ott készüljenek, a hol a nemzet a legmagasabb képzést szervezte: az egyetemen. Fontos ez erkölcsi tekintetben is, mert tanáraink és tanítóink között az eddiginél nagyobb mértékben kell létesíteni az összetartás érzetét. Felhozzák talán ez ellen, hogy így csak nagyobb szakadást hozunk létre, mert a tanítók elől elzárjuk a haladás útját. E bajon minden esetre segíteni kell. Az egyetemtől megkövetelhetjük, hogy a szabad tanításnak utat nyisson. Angliában a munkás ember is nyerhet némi egyetemi qualificatiót, ha több évfolyamon át bizonyos rövidebb-hosszabb cursusokban részt vett. Meg kell egyetemünket nyitni a tanítók számára. Ám legyenek, ha másképp nem lehet, rendkívüli hallgatók, de bocsáttassanak ez alapon oly vizsgálatokra, melyek őket a rájuk váró feladatok teljesítésére minősítik. A lipcei egyetemen már régóta dívik ez. Németország legtöbb államában nem is lehet senki tanítóképző int. tanár, sem polg. isk. igazgató, ha akadémiai képesítést nem nyert.

Szükséges továbbá az is, hogy a tud. egyetem bölcs. kara úgy álljon élére a nemzeti közművelődésnek, mint a hogy az orvosi kar a közegészségügynek szolgál, a jogi kar az igazságszolgáltatásnak; azaz: mindenki, a ki tanári pályára készül, mindenkor találja meg az általa kívánt tudományszakot; mindennemű szükséges cursus minden időben létesüljön, vagy legalább periodikusan, rendszeresen megállapított időben.

Azonban gondoskodni kell a gyakorlati képzésről is. E tekintetben nem szabad siettetni a dolgot. Hiba a mai képzésben, hogy a gymnasiumból kilépő ifjúnak azonnal egy bizonyos irányra kell magát elhatároznia, mielőtt a választandó szakra való képessége s a tanügyi állapotok, szükségletek felől csak legkevésbé is tájékozódhatott volna. A gymnasium által adható általános műveltség nem bír *tudományos* értékkel,

* Dr. Kármán Mór szabad előadásának, melyet a *M. Paed. Társaság* 1892-ik évi decz. 17-iki ülésén tartott, saját jegyzéseink szerint való vázlata.